

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)
دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی
گروه فلسفه و حکمت اسلامی
پایان‌نامه کارشناسی ارشد

عنوان:

اخلاق فضیلت از دیدگاه ملامهدی نراقی (ره)

استاد راهنما:

دکتر محمدصادق زاهدی

استاد مشاور:

دکتر مجید ملایوسفی

دانشجو:

هاجر رمضانخانی

تابستان ۱۳۹۰

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
 معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان نامه / رساله

بدین وسیله گواهی میشود جلسه دفاعیه از پایان نامه کارشناسی ارشد / دکتری محمد رضا نجفی
 دانشجوی رشته معلمی گرایش تحت عنوان اخلاق فضیلت از دیدگاه اسلام
 در تاریخ ۱۳ / ۱ / ۱۳۹۵ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان نامه با نمره بسیار خوب و درجه بسیار خوب مورد تایید هیئت داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبیه دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر زاهد	ارشد	دانشگاه امام خمینی	
۲	استاد مشاور	دکتر صدیق	"	"	
۳	داور خارج	دکتر جاهد			۹۰/۷/۵
۴	داور داخل	دکتر رسول	ارشد	دانشگاه امام خمینی	
۵	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر گلزار	ارشد	دانشگاه امام خمینی	

تقدیم به:

این تحفه ناچیز را تقدیم می‌کنم به ساحت مقدس مولای لحظه‌های تنهاییم، مهربانی که هرگاه در طول نگارش این پایان‌نامه گره‌ای در کارم افتاد به وجود نازنینش متوسل شدم و با خواندن دعای فرجش فرجی در کارم حاصل شد و آن عزیز غایب از نظریاریم نمود. و تقدیم به روان پاک همه‌ی شهدای سرزمین پاک و مقدس به ویژه شهدای گمنام دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).

چکیده

نوشتار حاضر درصدد تبیین اخلاق فضیلت مدار از نظرگاه ملامهدی نراقی (ره) است. درباره‌ی اخلاق فضیلت ایشان می‌توان گفت که اگرچه شاکله واستخوان بندی آن کاملاً ارسطویی است اما این بدان معنا نیست که نراقی مقلد صرف باشد؛ چرا که ایشان در هر مورد نظر نهایی وابتکاری خود را بیان کرده است. ایشان همچون ارسطو فضیلت را به حدوسط میان افراط وتفریط تعریف می‌کنند؛ هرچند ایشان تعاریف دیگری از فضیلت را نیز بیان کرده است. نراقی به احصای فضایل همت گماشته وهر یک از آنها را تحت قوه‌ای که موجب آن است، آورده است. ایشان سعادت را در تخلیه از رذایل وتخلیه به فضایل می‌داند ومسأله‌ی تشبه به خدا را به دلیل مخالفت با ظواهر شرع رد می‌کند ومعتقداست که نهایت سعادت، معرفت خداوندی ورسیدن به مقام قرب اوست. نکته‌ی نهایی وبسیار مهم در اخلاق فضیلت نراقی نقش وحی وآموزه‌های دینی در اخلاق نگاری اوست، ایشان در سرتاسر کتب اخلاقی خود هیچ‌گاه جانب شریعت را رها نکرده ودر تعارض بین عقل وشرع، همواره جانب شریعت را می‌گیرد.

واژگان کلیدی: اخلاق فضیلت مدار، اخلاق شریعت مدار، ملامهدی نراقی، فضیلت، سعادت، عدالت، معرفت

تشکر و قدردانی:

بر خود واجب می‌دانم از تمام عزیزانی که در طی نگارش پایان‌نامه بنده‌ی حقیر را مورد لطف و عنایت خود قرار دادند تشکر و قدردانی بنمایم. استاد بزرگوار که راهنمایی این پایان‌نامه را به عهده گرفتند و در طی این مسیر همواره مایه‌ی دلگرمی بنده بودند جناب دکتر محمدصادق زاهدی. قدردانی می‌کنم از جناب دکتر مجید ملایوسفی که - زحمت مشاوره‌ی این پایان‌نامه را تقبل نمودند و همه‌ی اساتید گرانقدری که در دوران شش سال حضور اینجانب در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) افتخار شاگردی نزد این بزرگواران را داشتم: جناب دکتر رضا رسولی، جناب دکتر حسین نمازی فر، جناب دکتر محسن جاهد، جناب دکتر مهدی رهبر، جناب دکتر سید فتاح مرتضوی و همه‌ی اساتید گرانقدرم. تشکر می‌نمایم از خانواده‌ی عزیزم به ویژه پدر و مادر بزرگوارم و همسر عزیزم که همواره مشوق بنده بوده‌اند.

فهرست

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات

الف) مقدمه.....	۱
ب) ضرورت انجام تحقیق.....	۳
ج) طرح مسأله.....	۳
چ) سوالات و فرضیات اصلی.....	۳
د) اهداف تحقیق.....	۵
ه) سوابق پژوهشی.....	۵
و) روش تحقیق.....	۵
ی) درباره‌ی بخش‌های مختلف رساله.....	۶

فصل دوم: اخلاق فضیلت مدار

فلسفه اخلاق و مباحث مربوط به آن.....	۸
اخلاق هنجاری و مباحث مربوط به آن.....	۱۱
اجمالی از تمایز سه تئوری.....	۱۳
اخلاق فضیلت در بستر تاریخ.....	۱۶
یونانیان، بنیان اخلاق فضیلت.....	۱۶
اخلاق فضیلت در مسیحیت در دوران قرون وسطی.....	۱۷
جایگاه فضیلت پس از رنسانس.....	۱۸
آنسکوم احیاگر اخلاق فضیلت در نیمه دوم قرن بیستم.....	۱۹
ماهیت اخلاق فضیلت محور.....	۲۱
۱) غایت گرا بودن.....	۲۱
۲) تأکید بر «بودن» تا بر «عمل کردن».....	۲۲
۳) نقش نیت و انگیزه.....	۲۳
انگیزش اخلاقی چیست؟.....	۲۳
ویژگی انگیزش اخلاقی.....	۲۶
انگیزش اخلاقی و نظریه‌های اخلاقی.....	۲۶

۲۷ انگیزه‌های اخلاقی و ارزشی اخلاقی
۲۹ (۴) اهمیت الگوهای اخلاقی (moral saints)
۳۲ (۵) فضیلت و ارزش ذاتی آن
۳۳ ضرورت بحث از فضایل
۳۴ مؤلفه‌های اصلی اخلاق فضیلت مدار
۳۴ (۱) فضیلت چیست؟
۳۶ فلاسفه‌ی معاصر نیز هر کدام تعریفی از فضیلت ارائه داده‌اند:
۳۶ (۲) فضایل کدامند؟ (اقسام فضایل)
۴۱ (۳) موهوبی یا اکتسابی بودن فضایل
۴۱ فضیلت و سعادت
۴۱ سعادت چیست؟
۴۵ تحقق سعادت (سعادت چگونه محقق می‌شود)؟
۴۷ نهایت سعادت
۴۸ نسبت و رابطه‌ی فضیلت و سعادت
۵۲ فضیلت و عدالت
۵۴ فضیلت و معرفت
۵۸ فضیلت و قواعد (قوانین) اخلاقی

فصل سوم: اخلاق فضیلت مدار از دیدگاه مرحوم ملامهدی نراقی (ره)

۶۳ درآمدی بر فلسفه‌ی اخلاق نراقی
۶۸ خلاصه و جمع بندی مباحث
۷۰ فضیلت چیست؟
۷۱ تعریف فضیلت
۷۸ اقسام فضایل
۸۲ تعریف فضایل
۸۸ موهوبی یا اکتسابی بودن فضایل
۹۱ فضیلت و سعادت
۹۳ تعریف سعادت
۹۵ تحقق سعادت

۱۰۳ نهایت سعادت
۱۰۵ رابطه فضیلت و سعادت، از دیدگاه اندیشه واران جهان اسلام
۱۰۶ عدالت از دیدگاه فیلسوفان مسلمان
۱۰۷ بحث عدالت از نظر مرحوم نراقی (ره)
۱۱۲ فضیلت و معرفت
۱۱۴ فضیلت و فعل اخلاقی
۱۱۵ الف) نظریه‌های فاقد ملاک قانون مند
۱۱۵ ۱- شهودگرایی
۱۱۵ ۲- حس گرایی
۱۱۶ ۳- احساس گرایی
۱۱۶ ۴- وظیفه گرایی عمل‌نگر
۱۱۷ ب) نظریه‌های واجد ملاک قانون مند
۱۱۷ ۱- انگیزه گرایی
۱۱۷ ۲- وظیفه گرایی
۱۱۷ ۳- نتیجه گرایی
۱۱۸ الف) لذت گرایی
۱۱۹ ب) سود گرایی
۱۲۰ فضیلت و فعل از دیدگاه اندیشمندان مسلمان
۱۲۰ ۱- اختیار و اراده
۱۲۱ ۲- علم و آگاهی
۱۲۲ ۳- نیت و انگیزه
۱۲۵ تأثیر پذیری فاضل نراقی از اخلاق ارسطویی
۱۲۶ نظریه‌ی اعتدال
۱۲۷ ۲- تنوع قوای نفس
۱۲۸ ۳- محوریت عقل
۱۲۹ ۴- خیر و سعادت
۱۳۳ نتیجه گیری
۱۳۷ منابع

فصل اول

<< کلیات >>

هو الحق

دی شیخ با چراغ، همی گشت گرد شهر
کز دیو و دد ملولم و انسانم آرزوست
گفتیم یافت می نشود، جسته ایم ما
گفت آنک یافت می نشود، آنم آرزوست

مولانا

الف) مقدمه

در دنیای پر از آشوب و تلاطم، در جهان پر از عصیان و طغیان، در محیط پر از تصادم و برخورد، و با غلبه‌ی خودمداری بر خدامداری، انسان بیش از گذشته محتاج خودکاوی و خودشناسی و روی آوردن به ارزش‌های از کف رفته‌ی معنوی خود است. این نکته واضح است که اگر آگاهی و معرفت دینی و اخلاقی درست و سازنده نباشد، دنیا و مظاهر آن بنیادهای پاکی و فرزاندگی انسان را فرو می‌ریزد و او را غرق در منجلاب متعفن پلیدی‌ها و زشتی‌ها می‌کند. افول ارزش‌های دینی و اخلاقی در جامعه‌ی امروز و رواج یافتن و عادی شدن روابط غیراخلاقی، گسستگی پیوندهای خانوادگی، افزایش بی‌حد و حصر جرایم و بالا رفتن میزان خودکشی از پیامدهای عدم معرفت صحیح دینی و اخلاقی است.

به نظر می‌رسد در چنین اوضاع و احوالی، طرح ارزش‌های اخلاقی و تبیین مبانی نظری اخلاق و توجیه معیارهای معقول و منطقی اخلاقی زیستن، راه حل مناسبی برای دستیابی به باوری درست، روحی آرام و جامعه‌ای سالم و سربلند است؛ زیرا به‌رغم آن‌که تلاش‌های علمی فراوانی در زمینه‌های مختلف صورت گرفته تا انسان صنعتی امروز با روح و روانی آرام به زندگی‌اش ادامه‌دهد، اما آمار تأسف بار فجایی که هر روزه از سراسر دنیا به گوش می‌رسد، دلیلی بر ناکارآمدی و عدم موفقیت چنین تلاش‌هایی است.

پس ضرورت بحث از مباحث اخلاقی که بتواند انسان مختار و دارای اراده‌ی آزاد را در مقام گزینش فعل اخلاقی هدایت نماید، بیش از پیش احساس می‌شود. به نظر می‌رسد از میان تئوری‌های هنجاری که بدین مقصود ارائه گشته، اخلاق فضیلت‌مدار بتواند در این راستا، بستر مناسب‌تری را فراهم آورد.

در این میان، دین مبین اسلام نیز به عنوان کامل‌ترین دین، به ارائه‌ی راهکارهایی برای تعالی و رشد بشر و نجات او از ورطه‌ی ناامیدی و هلاکت پرداخته است. نگاهی به آیات نورانی قرآن و روایات نبی اکرم (ص) و ائمه‌ی معصومین (ع) حاکی از توجه ویژه‌ی اسلام به مسأله‌ی رشد و تعالی انسان و ارتقاء بعد معنوی اوست. در این راستا حکیمان مسلمان با تأسی و توجه به این ذخایر عظیم اسلامی به تبیین نظام اخلاقی آن پرداخته اند که در این میان توجه آن‌ها به اخلاق فضیلت‌مدار، نشان از حقانیت این آموزه در نزد آن‌ها دارد، در حالی که در تلاش هستند با تصحیح و توجیه آن، به نحوی آن را با اخلاق شریعت‌مدار هم‌سو گردانند.

تعریف خلق، فضیلت، طرح اقسام فضایل و تعریف آن و تعریف و تکمیل سعادت، در حالی که با اعتقادات دینی آمیخته و عجین گردیده است، همه می‌توانند دلالت بر صدق این ادعا داشته باشند. حکیمان بزرگی چون فارابی، ابن مسکویه، غزالی، خواجه طوسی، مرحوم ملامهدی نراقی و فرزند ایشان ملا احمد نراقی، با نگارش کتب و تبیین موارد فوق سهم به‌سزایی در انتشار اخلاق فضیلت‌مدار در حوزه‌ی اسلام داشته‌اند.

نوشتار حاضر درصدد تبیین « اخلاق فضیلت‌مدار از دیدگاه ملامهدی نراقی » است. این عالم بزرگوار با نگارش کتب بسیار و به ویژه کتاب ارزشمند « جامع السعادات » که مهم‌ترین کتاب اخلاقی اوست، نقش به‌سزایی در گسترش و اشاعه‌ی اخلاق فضیلت‌مدار و توضیح و تبیین مؤلفه‌های آن داشته است.

ب) ضرورت انجام تحقیق:

در مجموع می‌توان نکات ذیل را به عنوان دلیل گزینش این موضوع ذکر کرد:

۱- محور بودن فضایل در تئوری اخلاق فضیلت‌مدار و اهمیت فضیلت و فضیلت‌ورزی در اخلاق اسلامی، حکایت از نوعی سازگاری بین این دو تئوری دارد. بررسی آراء اندیشمندان مسلمان می‌تواند تصویر روشن‌تری از رابطه‌ی «دین و اخلاق» ارائه کند و پاسخ‌گوی بسیاری از پرسش‌های حل نشده باشد.

۲- پرداختن به آراء حکیمان مسلمان و نشر دیدگاه‌های آنها در حوزه‌های اخلاق اسلامی، سبب آشنایی بیشتر افراد با این مفاخر بزرگ دنیای اسلام بالاخص فرهنگ غنی شیعی می‌شود.

ج) طرح مسأله:

فلسفه‌ی اخلاق که بینشی فلسفی درباره‌ی مسائل اخلاقی است، به چهار شاخه‌ی اخلاق توصیفی، اخلاق هنجاری، فرا اخلاق و علم النفس اخلاقی تقسیم می‌شود که از میان آن اخلاق هنجاری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به این که تعیین معیار صواب و خطا در احکام و گزاره‌های اخلاقی مهم‌ترین بحث در اخلاق هنجاری است، ما به تمایز سه گروه از یکدیگر پرداخته‌ایم، وظیفه گرایان، سودگرایان و مدافعان اخلاق فضیلت.

آنچه که در درجه‌ی اول در اخلاق فضیلت‌مدار مورد توجه است، این است که این اخلاق بیشتر به فاعل فعل توجه دارد تا خود فعل؛ یعنی در این اخلاق، انجام فعل ارزش ثانوی دارد و این مسأله مهم‌ترین تفاوت اخلاق فضیلت‌محور با دو نظریه‌ی رقیب است. اخلاق فضیلت در طول تاریخ، دارای فراز و نشیب‌های فراوانی بوده است و فیلسوفان و حکیمان متعددی درباره‌ی آن به اظهار نظر پرداخته‌اند. در جهان اسلام نیز اخلاق فضیلت به دلیل انسی که با فرهنگ، ادبیات و باورهای دینی ما دارد، از مقبول‌ترین نظریه‌های اخلاقی به شمار می‌رود و تلاش‌های فراوانی در راستای تبیین صحیح مؤلفه‌های این اخلاق، انجام گرفته‌است. حکمای قدیم اسلامی اگرچه به مباحث دقیق امروزی توجه نداشتند، اما از این مکتب

دفاع کرده‌اند که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به کسانی مانند ابن مسکویه در طهارة الأعراق، خواجه نصیر در اخلاق ناصری، عامری در السعادة و الإسعاد و ملامهدی نراقی در جامع السعادات اشاره کرده که از مروجان اخلاق فضیلت به شمار می‌روند.

رساله‌ی حاضر درصدد تبیین مؤلفه‌های اخلاق فضیلت از دیدگاه ملامهدی نراقی برآمده است که ایشان یکی از مروجان اخلاق فضیلت در جهان اسلام محسوب می‌شوند.

ایشان فضیلت را به حدوسط میان افراط و تفریط تعریف کرده‌اند و سپس به طبقه‌بندی انواع فضایل و رذایل و راه‌های درمان رذایل پرداخته‌اند.

ایشان معتقدند که سعادت تنها در سایه‌ی تخلیه نفس از رذایل و تحلیه‌ی آن به فضایل به دست می‌آید هر چند عوامل بیرونی دیگری چون هم‌نشینی با نیکان، مواظبت بر اعمال، پرهیز از مجالست با بدان و نیز در هموار شدن مسیر نیل به سعادت حقیقی که همانا قرب به خدای متعال است مؤثرند.

چ) سؤال‌ها و فرضیه‌های اصلی:

۱- از دیدگاه نراقی فضیلت به چه معناست؟

۲- سعادت از دیدگاه نراقی به چه معناست؟

۳- نحوه‌ی اکتساب فضایل از دیدگاه نراقی چگونه است؟

در پاسخ به پرسش‌های یادشده می‌توان گفت که:

۱- به نظر می‌رسد نراقی فضیلت را به چیزی که مایه‌ی نجات و رستگاری انسان و رساننده‌ی او به سعادت ابدی است، تعریف کرده است. همچنین او در جای دیگری از فضیلت به عنوان فعلی که عقل مدح و ستایش فاعل آن را لازم بداند، یاد کرده است.

۲- نراقی سعادت را رسیدن آدمی به کمال نهفته در سرشت خود می‌داند با حرکت و فعالیت نفسانی‌اش. ایشان معتقدند که حقیقت خیر و سعادت چیزی جز معارف حقیقی و اخلاق پاک نیست.

۳- نراقی راه اکتساب فضایل را تخلیه (از رذایل) و تخلیه (به فضایل) می داند. ایشان همچنین راه-های دیگری چون مصاحبت با نیکان، پرهیز از مجالست با بدان، مواظبت بر افعال نیک و ... را پیشنهاد می کند.

د) سوابق پژوهشی تحقیق:

درباره‌ی این موضوع با جستجو در مرکز اسناد و مدارک ایران مورد مشابهی یافت نشد. البته ناگفته نماند که در همایشی که در تجلیل از مقام علمی فاضلین نراقیین برگزار شده تا حدودی به اخلاق ایشان نیز پرداخته شده است.

ه) اهداف تحقیق:

- ۱- تبیین اخلاق فضیلت مدار از طریق تفسیر مؤلفه‌های کلیدی آن
- ۲- نشان دادن هم سو بودن اخلاق فضیلت مدار با اخلاق شریعت مدار در حوزه‌ی اسلام
- ۳- بررسی دقیق آراء مرحوم نراقی در حوزه‌ی اخلاق فضیلت مدار

و) روش تحقیق:

روش بررسی این موضوع مانند بسیاری از موضوعات علوم انسانی، روش کتابخانه‌ای بوده است. استقراء اولیه‌ی آراء و نظریه پردازان این تئوری از سقراط تا مرحوم نراقی نیازمند بررسی گسترده‌ای بود و لازمه‌ی آن، در دست داشتن منابع متعددی است که در این زمینه نگاشته شده است. از این رو علاوه بر استفاده از کتابخانه‌های مختلف، شبکه‌ی اطلاع‌رسانی «Internet» نیز تا حدی یاری‌بخش این مجموعه بوده است.

ی) درباره‌ی فصل‌های مختلف رساله

فصل اول که شامل موضوعات زیر است:

کلیاتی مربوط به ضرورت انجام تحقیق، طرح مسأله، سؤالات و فرضیه‌های اصلی، اهداف تحقیق و روش آن.

فصل دوم که بخش کلیدی رساله است مشتمل بر موارد ذیل است:

فلسفه‌ی اخلاق، اخلاق هنجاری، اخلاق فضیلت و تاریخچه‌ی مختصری از آن، و در نهایت مهم‌ترین قسمت این بخش که تبیین مؤلفه‌های اصلی اخلاق فضیلت مدار از سقراط تا فیلسوفان معاصر غرب.

فصل سوم که هدف اصلی این رساله است عبارت است از اخلاق فضیلت مدار نزد مرحوم نراقی.

و در نهایت نتیجه‌گیری از کل مباحث رساله.

لازم به ذکر است که ما در این رساله تنها به ذکر دیدگاه‌های مرحوم نراقی راجع به مفاهیم فوق-الذکر بسنده نکرده‌ایم؛ بلکه در لابه‌لای مباحث به فراخور بحث مطرح‌شده، به آراء فیلسوفان بزرگ همچون افلاطون و ارسطو نیز اشاره کرده و همچنین دیدگاه‌های حکیمان مسلمان قبل از نراقی و بعد از ایشان پرداخته‌ایم.

فصل دوم :

چستی اخلاق فضیلت مدار

فصل دوم: اخلاق فضیلت مدار

فلسفه اخلاق و مباحث مربوط به آن

انسان از دیرباز با باورهای اخلاقی زیسته و زندگی اجتماعی خود را براساس گزاره‌های اخلاقی بنا- نهاده است. بشریت همواره می‌دانسته که، «راست‌گویی خوب است»، «انسان باید راست بگوید»، «انسان نباید در امانت خیانت کند» و... ولی پرسش‌های دیگری نیز وجود دارند که برای آن‌ها پاسخ روشنی در علم اخلاق مرسوم وجود ندارد.

پرسش‌هایی از این قبیل که: این گزاره‌ها از کجا آمده‌اند؟ چه کسی ما را ملزم می‌کند که راست بگوییم؟ این بایدهای اخلاقی از کجا ناشی می‌شوند؟ آیا این قضایا که «راست‌گویی خوب است» و یا این که «دروغ‌گویی بد است» گزاره‌های صحیحی هستند؟ صحت آن‌ها از کجا اثبات می‌شود؟ و...

این مسائل را می‌توان در چند گروه به شرح ذیل دسته‌بندی کرد که عبارتند از:

۱- مباحث معناشناختی، که به تعریف و تبیین مفاهیمی چون، باید، نباید، خوب، بد و... و البته برخی موضوعات اخلاقی دیگری همچون عدل و ظلم می‌پردازند.

۲- مباحث معرفت‌شناختی، مثل این که گزاره‌های اخلاقی انشایی هستند یا اخباری؟ نسبی هستند یا مطلق؟ جایگاه عقل و استدلال در اخلاق کجاست؟

۳- مباحث منطقی: همانند این که آیا گزاره‌های اخلاقی را می‌توان از گزاره‌های غیر اخلاقی استنتاج کرد یا خیر؟ آیا «باید» از «هست» نتیجه می‌شود یا نه؟ و...

مجموعه پرسش‌های فوق و پاسخ‌هایی که متفکران به آن‌ها داده‌اند به مرور زمان علمی به نام فلسفه- ی اخلاق را شکل داد، یعنی مباحث معرفت‌شناختی، معناشناختی و مباحث منطقی علم اخلاق و نیز برخی دیگر از مباحث پیشین علم اخلاق مثل تعریف فعل اخلاقی، معیار اخلاقی بودن و نبودن و... همه در یک علم تدوین شدند.

با این مقدمه می‌توان دانش فلسفه‌ی اخلاق را چنین تعریف کرد:

فلسفه‌ی اخلاق که بیش‌تر فلسفی در باب مسائل اخلاقی است، علمی است که به تبیین اصول و مبادی علم اخلاق می‌پردازد و بر آن است تا برای سؤال‌هایی که در علم اخلاق مطرح می‌شود، دلیلی عقلی بیاورد.

این علم به عنوان یک علم مستقل سابقه‌ی چندانی ندارد و اولین کتاب منتشر شده در باب موضوع فلسفه‌ی اخلاق شاید کتاب مبانی اخلاق «جرج ادوارد مور» می‌باشد که در سال ۱۹۰۳ منتشر شده است.^۱ هر چند مسایل مختلف این علم را می‌توان در کتب فلسفی و اخلاقی پیشینیان ردیابی کرد. شاید بتوان مهم‌ترین مباحث نظری و فلسفی در باب اخلاق را به چهار دسته تقسیم کرد:

(۱) **اخلاق توصیفی:**^۲ این پژوهش نوعی تحقیق تاریخی یا علمی است از نوع تحقیقاتی که انسان‌شناسان، مورخان، روان‌شناسان و جامعه‌شناسان در زمینه‌های اخلاقی انجام می‌دهند و بر آن است تا پدیده‌های اخلاقی را توصیف و تبیین کرده و بر این اساس، نظریه‌ای در باب مسائل اخلاقی بپردازد.

(۲) **اخلاق هنجاری:**^۳ این پژوهش بر آن است تا معیارها و ملاک‌هایی برای تعیین اعمال درست و نادرست و یا امور خوب و بد به دست دهد. به دیگر سخن، هدف آن دستیابی به احکامی است تا در پرتو آن بتوان در خصوص موارد و موقعیت‌های جزئی تصمیم گرفت.

(۳) **فرا اخلاق:**^۴ این پژوهش نگاهی از بیرون به اخلاق دارد و منطق گفتار اخلاقی را مورد بحث قرار می‌دهد. به عبارت دقیق‌تر؛ درباره‌ی مسأله‌ی تعریف مفاهیم اخلاقی و توجیه احکام اخلاقی بحث می‌کند. همچنین درباره‌ی سرشت و روش شناسی داوری‌های اخلاقی مطالعه می‌کند.

(۴) **علم النفس اخلاقی:**^۵ مجموعه‌ای از مباحث فلسفی و تجربی ناظر به اموری انسانی که آدمی در مقام فاعل و ناظر اخلاقی با آن‌ها سر و کار دارد.

^۱ - مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۸۱)، *فلسفه اخلاق*، شرکت چاپ و نشر بین الملل، تهران، ص ۳۰.

^۲ - descriptive ethics

^۳ - normative ethics

^۴ - meta ethics

^۵ - moral psychology

شایان ذکر است که در این میان تنها، اخلاق هنجاری و فرا اخلاق به حوزه‌ی فلسفه‌ی اخلاق مربوط می‌شوند و کسانی مثل خانم «مری وارنوک»^۱ فلسفه‌ی اخلاق را عبارت از فرا اخلاق می‌داند و معتقد است که مباحث فلسفه‌ی اخلاق همان مباحث فرا اخلاق است.^۲ ولی فیلسوفان دیگر، فلسفه‌ی اخلاق را اعم از فرا اخلاق و اخلاق هنجاری می‌دانند؛ هر چند معتقدند که فرا اخلاق پایه‌ای‌ترین شاخه‌ی فلسفه‌ی اخلاق است مانند: هری، جی، کنسلر.^۳ که به نظر می‌رسد دیدگاه اخیر طرفداران بیشتری دارد. از آنجا که مباحث ما در نوشتار حاضر به بحث از فضیلت و مباحث مربوط به آن می‌پردازد و مباحثی از این دست در حوزه‌ی اخلاق هنجاری می‌گنجد، لذا ما از پرداختن به فرا اخلاق چشم‌پوشی کرده و به اخلاق هنجاری و مباحث مرتبط با آن می‌پردازیم.

^۱ - Warnock . mery

^۲ - وارنوک، مری (۱۳۸۰)، *فلسفه اخلاق در قرن بیستم*، فنایی، ابوالقاسم، بوستان کتاب قم، ص ۳۶

^۳ Gens ler , horry.j